

KÁROLYI BÁLINT

Zichy II. Pál árváinak iskoláztatása

Iskoláztatási stratégia a Zichy családban a 17. század második felében

Az iskolával mint intézménnyel és magával a gyerekek oktatásával kapcsolatban viszonylag korán megjelentek kutatási eredmények. Magyarországon legkorábban *Takáts Sándor* és *Fraknói Vilmos* történészek foglalkoztak komolyabban a diákság iskolába járási élményeivel.¹ Az azóta eltelt majd másfél évszázad számos új eredményt hozott a kora újkori nemes-ség és általában véve a kora újkori emberek oktatásának, az iskolának és különböző típusainak a kutatásában.² Emellett a nemes gyermekek és ifjak nevelésének egyes összetevői, mint a külföldi egyetemjárások (peregrináció), valamint az iskolai tanulmányok lezárását jelentő európai körutazások (*Kavalierstour*) is újabb és újabb kutatások témájául szolgáltak.³

A Magyar Királyság főnemességében elsősorban az olyan főúri családok tagjainak oktatása képezte kutatások tárgyát, mint a Batthyányak, Esterházyak vagy a Thurzók, akik jelentős levéltári anyagot hagytak hátra. Ide sorolhatók még a magyar politikai élet színpadán is kiemelkedő szerepet játszott Nádasdyak.⁴ Újabb az Erdődy családdal kapcsolatban *Benda Borbála* végzett ígéretes kutatásokat. Ezeknek a keretében jelent meg egy közös tanulmány az Erdődyek 17. századi oktatási stratégiájáról, egy másik munka Erdődy I. György (1614–1663) nyugat-európai peregrinációját vette vizsgálat alá.⁵ A kisebb családok gyermekeinek iskolázásával kapcsolatos lehetőségek igen korlátozottak, sok esetben a források hiánya jelenti a nehézséget a kutató számára.⁶

¹ Takáts Sándor: *A régi diákéletből*. In: Takáts Sándor: *A régi Magyarország jókedve*. Budapest, 2002. (reprint); Fraknói Vilmos: *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*. Budapest, 1873.

² A magyarországi iskoláztatásról összefoglalóan: Mészáros István: *Az iskolaiügy története Magyarországon 996–1777*. Budapest, 1996.; Mészáros István: *Népoktatásunk 1553–1777 között*. Budapest, 1972.

³ A Kavalierstour mint a tanulóéveket lezáró európai körutazás tekintetében a legfontosabb kiemelendő munkák: Szelestei Nagy László: *Batthyány Kristóf európai utazása 1656–1657*. Szeged, 1988.; Toma Katalin: *Nádasdy István európai tanulmány útja*. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Budapest, 2005. 192–214.; Horn Ildikó: *Esterházy Pál: Itinerarium in Germaniam, 1653*. Sic Itur ad Astra, 3. évf. (1989) 2–3. sz. 21–48.

⁴ Összefoglalóan a magyar főnemesség iskoláztatásáról: Kalmár János: *A 17. századi magyar világi főnemesség neveléséhez: Vázlatos áttekintés*. In: *Barokk. Történelem – Irodalom – Művészet* 2010. Budapest, 2010. 125–138.

⁵ Benda Borbála – Dicső-Erdődi Balázs: *Erdődy György peregrinációja (1631–1636)*. Századok, 143. évf. (2009) 4. sz. 919–943.; Benda Borbála: *Az Erdődy család 17. századi genealógiája*. Turul, 80. évf. (2007) 4. sz. 109–125.

⁶ Kivételesen jó forrásadottságoknak köszönhetően a Briberi Melith család két tagjának iskoláztatásáról a 17. század elejéről Fazekas István közölt adatokat: Fazekas István: *A Melith-fiúk bécsi*

A Zichy családra vonatkozólag kései leszármazottjuk, gróf *Zichy István* (?–1951) történész között kisebb tanulmányt, amely az 1934-ben Berzeviczy Albert (1853–1936) tiszteletére kiadott kötetben jelent meg. Zichy nem végzett komolyabb kutatást e munkájához, csupán az addig esetlegesen feltárt adatokból állította össze művét, főleg Zichy István kamaraelnök és gyermekei taníttatásáról szolt.⁷ Ennek a munkának a részletei később megjelentek a Zichy család 17. századi történetével foglalkozó munkájában is.⁸

A jelen tanulmány Zichy István kamaraelnök korán elhunyt fiának, Zichy Pál és Károlyi Kata gyermekeinek iskoláztatását vizsgálja, valamint a Zichy családban a 17. században tapasztalható iskoláztatási stratégiát vázolja fel.

A Zichyek, mint oly sok dél-dunántúli család, a 16. században a török hódítás elől menekültek a biztonságosabbnak tartott nyugati vidékekre. Erről a korai időszakról nagyon kevés információval rendelkezünk. Biztos pontnak tűnik, hogy a kiterjedt rokonsággal rendelkező familia a Nádasdy család holdudvarában tudott érvényesülni. Itt familiárisokként szolgáltak a 16. század folyamán. A két legjelentősebb családtag ekkor az egyik oldalági rokon, Zichy István (?–1554 után) és a család későbbi továbbörökítője, Zichy I. György (?–1608?) volt. István úr Nádasdy Tamás (1498–1562), a későbbi nádor szolgálatába szegődött. Karrierje csúcának a dunántúli főkapitány-helyettesi pozíció tekinthető, amelyet 1550 és 1554 között biztosan betöltött, további sorsa azonban egyelőre ismeretlen.⁹ Zichy Istvánról a legtöbbet Nádasdy hű emberének, Csányi Ákosnak (?–1565) leveleiből tudhatunk meg, aki jó katonának, ugyanakkor rendkívül indulatos és hirtelen haragú embernek ismerte kortársát.¹⁰ A család másik 16. századi, igazán meghatározó tagja, Zichy I. György szintén a Nádasdyak familiárisaként kezdte meg pályáját. Zichy György már nemcsak katonaként szolgált urait, hanem szintet lépve, a belső udvari körökből kikerülve előbb Moson, majd pedig Vas vármegye alispánjaként tevékenykedett.¹¹ Nádasdy Ferencsel (1555–1604) jó kapcsolatot ápolt. Erről tanúskodik az ifjú főúr egyik levele, amelyben kéri édesanyját, hogy segítse Zichy Györgyöt.¹² György gyermekei közül Zichy Pál vitte a legtöbbre, aki a későbbi grófi ágból származtatta magát. Az ifjú Pál már nem a Nádasdyak familiárisaként, hanem ötven lovas katona élén mint hadnagy szolgált 1609-ben Győrben. A városhoz komolyan kötődött, bár 1615-ben Veszprémbe került kapitánynak, majd Bethlen Gábor fogságában töltött három évet. Szabadulása után visszatért Veszprémbe. Hűségéért 1626-tól győri vicegenerálissá léptették elő,

tanulmányai 1630–1631-ben. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerk. Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Budapest, 2002. 139–158.

⁷ Gróf Zichy István: *Adatok a XVII. századi magyar nemesség műveltségéhez.* In: *Emlékkönyv Berzeviczy Albert, a MT Akadémia elnökének tiszteleti taggá választásának harmincadik évfordulója alkalmából.* Budapest, 1934. 245–249.

⁸ Gróf Zichy István: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez. Öregebbik Zichy István gróf (1616–1693).* In: *Regnum egyháztörténeti évkönyv, 5. sz.* Budapest, 1942–1943. 734–764.

⁹ Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”).* Történelmi Szemle, 39. évf. (1997) 2. sz. 270.

¹⁰ *500 magyar levél a XVI. századból, Csányi Ákos levelei Nádasdy Tamáshoz 1549–1562.* 1–2. köt. Szerk. Őze Sándor. Budapest, 1996. Zichy Istvánról több levélben is említést tesz Csányi, akinek a hozzáfűződő viszonya igen ambivalens volt. Sajnos ezekből a levelekből Zichy István műveltségéről nem kapunk képet, csupán néhány cselekedetéről és személyiségének néhány vonásáról.

¹¹ Zichy: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez,* 735.

¹² Nádasdy Ferenc Kanizsai Orsolyának, Bécs, 1568. április 16. In: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Szerk. Károlyi Árpád – Szalay József. Budapest, 1882. 184.

ahol egészen haláláig szolgált.¹³ Még veszprémi szolgálata alatt született egyetlen felnőtt kort megélt fia, István, akit a családi vagyon megalapozójaként tartanak számon.¹⁴

Zichy Pál esetében fontos adalék, hogy katonai karrierje mellett a Zichy család történetében ő az első, akinek iskoláztatásáról vannak ismereteink: A fiatal Zichy Pál 1592-ben a bécsi tartományi iskolának volt a tanulója.¹⁵ Még ugyanabban az évben beiratkozott a grazi egyetemre. Ott folytatott tanulmányainak idejét nehéz lenne meghatározni. Feltehetőleg nem tartott sokáig, mivel az egyetem matrikuláiban később nem szerepel a neve.¹⁶

Zichy István apját követve szintén a győri végvidéken kezdte katonai karrierjét. Előbb a győri lovasok kapitánya, 1642-től tatai kapitány, majd 1646-tól a győri végvidék magyar vicegenerálisává nevezték ki. 1655-ben elhagyta a katonai pályát, mert III. Ferdinánd király a Magyar Kamara elnökévé nevezte ki, s a kinevezéssel párhuzamosan báróságot nyert. Karrierje folyamatosan ívelt felfelé, 1661-ben koronaőr lett. Ígéretes pályafutásának, mint oly sokak esetében, a Wesselényi-féle rendi szervezkedés vetett véget. A Kamarától távozó főúr, eddigi ismereteink szerint, viszonylagos visszavonultságban élt az 1670-es évek végéig. Szolgálatiért az uralkodó 1679-ben családtagjaival együtt grófi rangra emelte. 1690-ben pedig az ország negyedik nagybírájává, tárnokmesterré nevezte ki.

Mivel Zichy Istvánnak komoly szerepe volt a tanulmány címében szereplő árvák gondozásában, röviden ki kell térni az ő, illetve a gyermekei iskoláztatására is. A fiatal nemes urat apja gondosan neveltette. Mivel Zichy Pál 1626-tól a győri végvidék vicegenerálisa lett, családja is az új állomáshelyre költözött. Fiát az ottani jezsuita gimnáziumba adta.¹⁷ Ezt követően Istvánt a nem túl távoli bécsi egyetemre küldte felsőfokú képzésre. Az ottani tanulmányok eredménye lett egy kis könyvecske, amely nyomtatásban is megjelent feltehetőleg 1636 körül, amikor az ifjú Zichy elhagyta az egyetemet.¹⁸ Iskolai elvégzése után a fiatal nemes az udvarban szolgált. 1638-ban, apja halála körül elhagyta az udvart, és a végvidéki szolgálatot választotta, valamint gondoskodnia kellett a családalapításról is. Zichy István két házasságot kötött. Az első Baranyay Máriával (?–1651) 1640-ben.¹⁹ Ebből a frigyből született Pál (1645–1684) és István (1647–1700) fia, valamint Klára (?–1671) lánya. Felesége 1651-ben bekövet-

¹³ Zichy Pál karrierjéről bőséges összefoglalót készített Pálffy Géza a veszprémi főkapitányokról készített munkájában. Vö. Pálffy Géza: *A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század)*. In: Veszprém a török korban: Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről. Szerk. Tóth G. Péter. Veszprém, 1998. 91–188., Zichy Pálra 120–122., 173–174.

¹⁴ Nagy Iván magyar nemesi családokkal foglalkozó munkája alapján Zichy Pálnak egyetlen gyermeke volt István. Az újabb kutatások azonban bizonyítják, hogy Zichy Istvánnak még legalább két lánytestvére is volt. Vö. Mikó Árpád – Pálffy Géza: *A győri székesegyház késő reneszánsz és barokk sírkövei (16–17. század)*. Művészettörténeti Értesítő, 48. évf. (1999) 1–4 sz. 148.

¹⁵ Gecsényi Lajos: *Magyar diákok a bécsi tartományi iskolában a 16. század második felében*. In: Gecsényi Lajos: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr, 2008. 247.

¹⁶ Fraknói Vilmos: *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*. Budapest, 1873. 248., passim.

¹⁷ Acsay Ferenc: *A győri fő kath gimnázium története 1626–1800*. Győr, 1901. 153.

¹⁸ Ha igaz a megállapítás, miszerint Zichy István valóban ott volt Zrínyi Miklós mellett, amikor Itáliába utazott, akkor az egyetemet 1636-ban kellett elhagynia. Vö. Gróf Zichy István: *Adatok a XVII. századi magyar nemesség műveltségéhez*, 248.

¹⁹ Zichy István Batthyány Ádámnak Győr, 1640. január 20. MNL OL Batthyány család hercegi ágának körmendi levéltára P 1314 Missiles, Nr.53037.

kezett halála után – egyelőre ismeretlen időpontban – házasodott össze várkonyi Amádé Magdolnával (?–1713). Ebből a házasságból született Ádám (1651–1701) fia.²⁰

Zichy István három fia számára a lehető legjobb oktatást igyekezett biztosítani. 1656-ban a két idősebb gyermek, Pál – az árvák édesapja – és az ifjabbik István feltételezhetőleg együtt kezdték meg tanulmányaikat a pozsonyi jezsuitáknál. Pál a *principista* osztályban kezdett,²¹ míg testvére, talán képzettségbeli hiányosságai miatt, csak két évvel később került a *principisták* közé. Ettől kezdve ez a kétéves eltolódás meg is maradt a két idősebb testvér között.²² A legfiatalabb gyermek, Ádám valamikor 1665 körül kezdte meg tanulmányait, feltételezhetően szintén Pozsonyban. Az bizonyos, hogy 1666-ban már a *poeta* osztályt végezte.²³ Érdekes adalék tanulmányaihoz, hogy a *rhetorikai* osztályba kétszer, 1667-ben és 1668-ban is beiratkozott. Ennek oka azonban egyelőre ismeretlen.²⁴

A tanulmány témája szempontjából Zichy Pált kell alaposabban vizsgálat alá venni. Az ifjú Pál az első felnőttkort biztosan megélt gyermeke volt Zichy Istvánnak és Baranyai Máriának.²⁵ A már felvázolt középfokú iskoláztatás után az egyetemi évek következtek. Felsőfokú tanulmányait a Bécsi Egyetemen folytatta, ahova 1662-ben iratkozott be. Itt filozófiai tanulmányokat végzett, és 1663-ban *baccalaureatus* vizsgát tett.²⁶ Viszonylag fiatalon, 1664-ben került Zrínyi Miklós (1620–1664) udvarába, ahonnan a bán váratlan, tragikus halála után távozott.²⁷ Az 1660-as évek közepétől apja nyomdokaiba lépve a győri végvidéken teljesített szolgálatot, előbb mint vázsonyi kapitány, majd a győri végvidék vicegenerálisaként.²⁸ 1684-ben egy törökkel való összecsapás közben vesztette életét.

Károlyi Katával kötött házasságából hét gyermek született. Iskoláztatásukról Károlyi Kata 1684 és 1686 között apósának írott leveleiből informálódhatunk. Érdekes módon az özvegy csak egyik gyermekét, az apja örökébe lépő Zichy Imrét (1670–1743) emelte ki leveleiben, a többieket csupán árváinak nevezi. Oktatásukat illetően azonban az ifjabb Pál az, aki a leginkább figyelemreméltó.

A Zichy család gyermekeinek 17. századi középszintű iskoláztatását a jezsuita renddel köttették össze. A gyerekek iskoláinak kiválasztásában az oktatás terén kiemelkedő eredménye-

²⁰ Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, 12. kötet. Pest, 1865. 372.

²¹ *Matricula gymnasii Posoniensis, ab anno 1650, usque ad annum 1725, Continet praeternomina professorum et discipulorum, nihil; - procuratus post obitum Georgii Szklanar professoris Posoniensis*. Esztergom Főszékesegyházi Könyvtár, Coll. Batthyány Cat.IX. Lit. Tit. I. f. fol 46v.

²² *Matricula gymnasii Posoniensis* fol. passim.

²³ *Matricula gymnasii Posoniensis* fol. 91. r.

²⁴ *Matricula gymnasii Posoniensis* fol. 97. v. és fol 104. v.

²⁵ A Zichy család korai történetében és genealógiájában számos anomália és félreszámolás van. Szándékomban áll ezeket egy későbbi munkában feloldani.

²⁶ Kissné Bognár Krisztina: *Magyarországi diákok bécsi tanintézetekben 1526–1789*. Budapest, 2004. 118. A másik két testvér – az ifjabbik István és Ádám – esetében felelős információink vannak. Az ifjabbik István esetében az egyetemi matrikulák nem szolgálnak információval. Ezért csupán csak feltételezhetjük, hogy 1662 és 1665 között látogatta valamelyik közeli egyetemet. Zichy Ádám esetében sem lehetünk biztosak, mikor is kezdte el egyetemi tanulmányait. Annyi biztos, hogy 1673-ban már egy itáliai körutazásra készült az egyetemet akkor befejező fiatalember. Gróf Zichy István: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez*, 752.

²⁷ Zichy István a soproni harmincados gersei Pethő Györgyöt rendelte mellé kíséretnek. Zichy István Pethő Györgynek Pozsony, 1664. február 20. MNL OL Magyar Kamara Archivuma Achta familiae Pethő P 188 Nr. 370. Zichy Pál jelen volt Zrínyi halálakor. Vö. *Bethlen Miklós élete leírása magától*. In: Kemény János és Bethlen Miklós művei. Szerk. Windisch Éva. Budapest, 1980. 600.

²⁸ Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 278.

ket elérő rend intézményeit választották. Zichy István, a család nagy jövőjének megalapozója a győri jezsuita kollégium tanulója volt.²⁹ Ahogy láthattuk, saját gyermekei közül egyik sem tanult az intézmény falai között. Amint fentebb említettük, Pál és testvérei a pozsonyi jezsuitáknál tettek szert a tantárgyi ismereteikre. Az unokák, mivel atyáik a győri végvidék vicegenerálisai lettek,³⁰ szüleik állomáshelyének köszönhetően visszatértek a győri jezsuita kollégium falai közé. Pál legidősebb gyermekei közül Imre (1670–1746) és II. Pál (1671–1737) is ott tanult, ahogy az ifjabbik István gyermekei, Péter (1673–1726) és László (?–1703) szintén ott folytatta tanulmányai egy részét.³¹

Az 1680-as évek közepén a szóban forgó gyerekek már elég idősök voltak ahhoz, hogy egyetemre járjanak.³² A háborús körülmények között az özvegy Károlyi Kata valószínűleg nem tudta egyedül megoldani a rá hárult feladatokat, ezért férje családjától kért segítséget.³³ Közülük is elsősorban apósára, Zichy Istvánra kívánt támaszkodni. Az idős főúr jó választásnak bizonyult. Zichy István 1672-től kezdve ugyan viszonylagos visszavonultságban élt, az 1680-as évek elejének eseményei következtében ismét aktivizálta magát, ha kisebb intenzitással is, mint korábban. Öreg kora ellenére kellő ismeretsséggel és befolyással rendelkezett ahhoz, hogy támogatni tudja fia özvegyét és félárvaát.³⁴

Károlyi Katának az 1684 és 1686 közötti időből huszonkét levele ismeretes, amelyekben gyermekei iskoláztatása ügyében fordult apósához.

Az egyelőre nem ismeretes, hogy a gyerekek mikor kerültek Bécsbe, feltételezhetően valamikor az 1683-as török ostrom után. 1684 szeptemberében már biztosan ott laktak, méghozzá „*Fülgraf uramnál*”, akiről sajnos egyelőre nem tudunk többet. Ez a fajta elszállásolás nem a véletlen műve. A Zichyek ugyanis rendelkeztek házzal a császárvárosban, de az elég rossz állapotban volt, feltehetőleg az ostromban sérült meg, és felújításra várt.³⁵ A szállás méretéről vagy „komfortosságáról” szinte semmit sem tudunk. Azonban az biztos, hogy fizetésében Zichy István segédkezett, ugyanis majd kétszáz forintot küldött a gyerekek szállásadójának a lakhatásért. Bécsben egy bizonyos Székely uram segítette a boldogulásukat, aki talán Károlyi Kata intézője lehetett, aki még asszonyának is tudott kölcsönt nyújtani, mivel a gyerekeknek küldött kétszáz forintból neki is juttattak harmincnégy forintot egy *ephitaphiumra*, ami az abban az évben elhunyt Zichy Pál síremlékére vonatkozhatott. Székely uram

²⁹ Zichy István később sem szakadt el a győri jezsuiták iskolájától. Iskolás éveit alatt az ott alapított Mária kongregáció tagja volt. 1646-ban már győri vicegenerálisként a kongregáció elnökévé választották. Acsay: *A győri fő kath gimnázium története*, 154.

³⁰ Kökényesi Zolt: *A győri jezsuita gimnázium diáksága a kezdetektől a felosztásig (1630–1773), különös tekintettel a főnemesi tanulókra*. In: *Jezsuita jelenlét Győrben a 17–18. században*. Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez. Szerk.: Fazekas István – Kádár Zsófia – Kökényesi Zolt. Győr, 2017.

³¹ Kökényesi: *A győri jezsuita gimnázium diáksága*, 162–163.

³² A legidősebb gyerekek, Imre és Pál ekkor tizenöt, illetve tizennégy évesek voltak. A másik három fiúgyermek korát nem tudjuk. Lehetséges, hogy akár előbb is születhettek, mint a többiek, mivel Zichy Pál és Károlyi Kata 1667-ben házasodtak össze, és Imre csak 1670-ben született. Ha összehasonlítjuk más nemes úrfiak egyetemi tanulmányainak kezdetével, akkor láthatjuk, hogy Batthyány I. Ádám gyermekei is ennyi idős koruk körül kezdték meg tanulmányaikat Grazban. Fazekas István: *Batthyány Ádám és gyermekei*, 99–100.

³³ Károlyi Kata többször panaszkodik a birtokait ért támadásokról és katonák garázdálkodásáról. Károlyi Kata levelei Zichy Istvánhoz MNL OL P 707 fasc 84 NB. Nr. 15319.

³⁴ Zichy: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez*, 751.

³⁵ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1684. szeptember 24. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15321.

intézői feladatai mellett olyan megbízásokat is kapott, mint a szálláskeresés a gyerekeknek, ám a magas árak miatt nagyon nehéz dolga volt.³⁶ Rajta kívül egy-két *praeceptor* szolgálhatott kísérőként a Zichy gyerekek mellett Bécsben. Mivel semmilyen kimutatás vagy fizetési jegyzék nem került napvilágra, annak a feltárása, hogy kik is voltak a kísérőik, még várat magára.³⁷ Sajnos a bécsi tartózkodás további részletei sem ismertek. Nem tudható, hogy a gyerekek milyen tanulmányokat folytattak a városban, melyik intézménynek voltak a tagjai. A bécsi egyetem matrikuláiban ugyanis nem található nyoma egyiküknek sem,³⁸ csupán a néhány évvel később a városba érkező Zichy Pálról tudjuk, hogy mint fiatal kispap a Pázmáneumban folytatta tanulmányait.³⁹

A gyerekek bécsi tartózkodásának a végpontja is kérdéses. Bizonyos, hogy 1685 nyarán még mindig ott voltak. Májusban anyjuk ruhákat,⁴⁰ júniusban pedig Zichy István 200 forintot küldött nekik oda, Károlyi Kata ekkor egyébként egy tervezett látogatásról is említést tesz, amelynek megvalósulásáról nem tudunk.⁴¹ A források arra engednek következtetni, hogy legkésőbb valamikor 1685. szeptember–október tájékán hagyhatták el a császárvárost, még hozzá a tanév végén, ugyanis a vakációt már nagypapjuknál töltötték.⁴²

A továbbtanulás már bécsi tartózkodásuk idején szóba került. 1685 májusában Károlyi Kata a gyermekei Grazba küldésének tervéről értesítette apósát; szerinte édesapjuk kívánsága is ez volt.⁴³ A Zichy családnak a grazi egyetemmel való kapcsolata nem teljesen tisztázott. Tudjuk, hogy a család grófi ágának alapítója, Zichy Pál is ott tanult 1592-ben.⁴⁴ Nem tudjuk, hogy Zichy II. Pál, a gyermekek apja miért részesítette előnyben a grazi egyetemet a bécsivel szemben, ahol pedig ő maga is tanult. Graz mellett más felsőfokú oktatási intézmények is szóba kerültek. Károlyi Kata sógora, az ifjabbik Zichy István például a nagyszombati egyetemet javasolta sógornőjének. Ezt azzal indokolta, hogy saját gyermekei akkor már ott tanultak. Az özvegy ebben is kikérte apósa véleményét.⁴⁵ Csak a következményekből kiindulva feltételezhetjük, hogy az öreg gróf Graz mellett foglalatott állást, mert a gyerekek elhelyezésével kapcsolatos információk továbbra is felbukkantak a levelekben.

³⁶ Károlyi Kata Zichy Istvánnak d.n. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15345.

³⁷ Biztosan kijelenthető, hogy a Zichy gyerekeknek volt valamilyen kíséretük Bécsben, ahogy később Grazban is. Más példákbl tudjuk, hogy a főnemesek szinte egész kis hadsereget küldtek gyermekekkel a külföldi és belföldi tanulmányaik helyszínére. Fazekas: *Batthyány Ádám és gyermekei*, 94. Esetükben sokkal inkább olyan kisebb kíséretől volt szó, mint amilyennel a Melith fiúk rendelkeztek az 1630-as években. Vö. Fazekas: *A Melith-fiúk*, 143.

³⁸ Vö.: Kissné: *Magyarországi diákok*, passim.

³⁹ Zichy III. Pál bécsi tanulmányairól lásd alább részletesebben.

⁴⁰ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685. május 22. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15324.

⁴¹ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685. június 27. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15325.

⁴² Károlyi Kata Zichy Istvánnak d.n. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15343.

⁴³ „Gréczebe valo küldeseket abban hadgiam e, noha valamiat szegej Attyoknak ugy nekemis nagy kedvem volna hogy ot vegeznek tanulásokat.” Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685 május 22. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15324.

⁴⁴ Andritsch, Johann: *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782)*. Graz, 1965. 24.

⁴⁵ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685. szeptember 12. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15329.

A Zichy gyerekeknek a stájer fővárosba költözésére 1685-ben, valamikor a vakáció vége körül kerülhetett sor.⁴⁶ Grazba érkezésük pontos időpontja nem ismeretes. A grazi egyetemre való beiskoláztatásnak igen jeles támogatója akadt „Sennyey páter” személyében, aki azonos lehet Sennyey László (1631–1703) jezsuitával. Károlyi Kata szerint maga Sennyey szorgalmazta, hogy a gyerekek Bécsset elhagyva a stájer fővárosba tegyék át tanulmányaik székhelyét.⁴⁷ Az ottani szállás megszerzése érdekében több levelet is váltottak Sennyeyvel, akinek azonban a jelek szerint csak igen sokára sikerült lakhelyet találnia, mert 1685 szeptemberében még mindig nem volt szállásuk. Ekkor már apósághoz fordult az anya, hogy nagyobb tekintélyével és tapasztalatával próbáljon hatni Sennyeyre. A páter által talált szállás végül nem lehetett az igényeknek megfelelő, mivel 1686-ban ismét szálláskeresésről értesülünk. Ekkor már Zichy István intézkedett a megfelelő szálláshely felkutatásáról. Ebben segítségére volt a helyszínrre küldött embere, „Ábrahámfalvy uram”, akiről szintén nem tudunk többet. Feltételezhetően személyében sejthetjük azt a felügyelő familiárist, aki a gyerekekre ügyelt grazi tartózkodásuk alatt. Ábrahámfalvinak 1686 májusára sikerült szállást találnia, amely jobb lehetett a Sennyey által felkutatottnál, bár elég puritán lehetett, ugyanis Károlyi Kata vállalta a gyerekek fürdési lehetőségének biztosítását, apósának pedig a háló eszközöket kellett beszereznie.⁴⁸ Mindezek ellenére nem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy a gyerekek Grazba érkezve meg is kezdték a tanulmányaikat. A matrikulákban ugyanis egyikük neve sem szerepel. Biztatót e tekintetben csupán egy azóta elkallódott forrás – nagybátyjuk, Zichy Ádám feljegyzései – állított, amelyben többször is szerepelt, hogy a gyermekek éppen Grazban tartózkodtak.⁴⁹

A szálláshelyek megtalálása mellett a legtöbb bonyodalmat a megfelelő *praeceptor/ok* kiválasztása jelentette. Károlyi Kata, valamint Zichy István között igen komoly nézeteltérés alakult ki. Ebbe a vitába Károlyi Kata sógora, az ifjabbik István is igen erőteljesen beleszólt. A *praeceptor* mint fiatal tanító kiválasztására nagy gondot fordítottak. A Batthyányak, Thurzók és Melitek példájából tudható, hogy a gondos szülők igyekeztek a gyermekeiknek a lehető legjobb tanítókat, segítőköt és tanulótársakat kiválogatni.⁵⁰ Nem volt ez másképpen a Zichyek esetében sem. A Bécsben már bizonyított *praeceptor*t Zichy István kérésére nem mozdították el a gyerekek mellől Grazba való áttelepülésükkor sem.⁵¹

Bár a bécsi időszak *praeceptorai* nem ismertek, az biztosan kijelenthető, hogy a Grazban tanuló gyerekek mellett nem sokáig volt maradásuk. 1686 januárjában ifjabb Zichy Istvánnak arról számolt be Károlyi Kata, hogy elküldte a gyerekei mellett lévő *praeceptor*t. Döntését azzal indokolta, hogy a kiválasztott fiatal tanító inkább koncentrált a saját jogi tanulmányaira, mint a gyerekekre. A menesztés másik oka az volt, hogy Károlyi Kata szerint a

⁴⁶ Zichy: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez*, 752.

⁴⁷ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685. június 13. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15327.

⁴⁸ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1686. május 26. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15338. illetve Károlyi Kata Zichy Istvánnak Dn. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15334.

⁴⁹ Zichy: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez*, 752. Sajnos a *Raplatura Domestica...*-t, azaz Zichy Ádám feljegyzéseit nem sikerült fellelni a levéltárban. A kis füzet, amely a főúr feljegyzéseit tartalmazza, egyelőre lappang valahol, vagy megsemmisült.

⁵⁰ Fazekas: *A Melith fiúk*, 142.; Ring Orsolya: *Thurzó Imre neveltetése*. Sic Itur Ad Astra, 12. évf. (2001) 1-2 sz. 38., 41.

⁵¹ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1685. szeptember 20. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15328.

praeceptor a gyerekeket ellene hangolta, és gúnyos, gyalázkodó megjegyzéseket tett rá.⁵² Egy héttel később apósát is értesítette döntéséről.⁵³ Nem tudjuk, maradt-e tanító a gyerekek mellett. Viszonylag gyorsan sikerült azonban egy új *praeceptor*ról gondoskodni, ugyanis február közepén már útnak is indított egyet az anyjuk. Büszkén írt róla apósának, az új tanító ugyanis jártas volt a német nyelvben, filozófia ismeretekkel is rendelkezett, s amit a legfontosabbnak tartott: igen erkölcsös ember volt. Jó választásnak tűnt tehát számára, és ha Zichy Istvánnak is megfelelné az ifjú, akkor akár őt is taníttathatták volna.⁵⁴ Nem sokkal később ismét *praeceptor* váltásról tudósított Károlyi Kata. Ekkor azonban apósa döntött úgy, hogy unokáinak új tanítóra van szükségük.⁵⁵ Ezúttal nem tudjuk, mi volt a váltás kiváltó oka. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy az 1685 vége és 1686 első harmada közötti időszakban háromszor is lecserélték a gyerekek mellett lévő tanítókat. Ahogy az első csere alkalmával, úgy a többi esetében is a szülő, illetve a gyám részéről felmerült elégedetlenség állhatott a háttérben. Értelmezhető módon a nem kevés összegért, amit kifizettek, a lehető legjobbat szerették volna. A tanítók fizetésére Károlyi Kata ugyanis 26 forintot, valamint 11 akó újbort rendelt.⁵⁶ A megfelelő képzés számára talán a nyelvek kiváló szinten való ismerete lehetett. Károlyi Kata szerette volna, ha fiai elmerülnek az idegen nyelvek ismeretében. A már alapnak számító latin mellett a német, az olasz és érdekes módon a francia nyelv is szerepelt az elvárásai között, ami a korszakban még egyáltalán nem tekinthető általánosnak.⁵⁷

A tanítók viszonylag gyakori cseréjének az oka egy háttérben meghúzódó konfliktus lehet, amely Károlyi Kata és a Zichy család többi tagja között eszkalálódott. Még egy 1684 decemberében írott levélben olvashatjuk, hogy az özvegy és apósa között feszültség alakult ki. Az asszony mentegetőzni volt kénytelen apósa előtt, aki keményen megfeddhetette. Eltérő elképzeléseik lehettek a gyerekek pallérozásáról. Károlyi Kata ugyanis, levele tanúsága szerint, a szigorúbb neveltetést tartotta célravezetőnek, a nagymértékű engedékenységet talán gyengeségnek tarthatta.⁵⁸ Ezt az anyai szigort a család többi tagja azonban nem nézte jó szemmel. Az ifjabb Zichy István személyében akár az egyik rosszakarót is vélhetjük felfedezni. Apjának egy 1686 februárjában írt levelében kifejtette, hogy sajnálja bátyja árváit, mivel szerinte Károlyi Kata igen kártékony befolyást gyakorol a gyerekekre. Véleménye szerint nem jó, ha a

⁵² Károlyi Kata ifjabb Zichy Istvánnak Győr, 1686. január 20. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15331.

⁵³ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1686. január 20. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15337.

⁵⁴ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1686. február 18. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15336.

⁵⁵ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1686. április 3. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15333.

⁵⁶ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, dn. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15334. A levél dátuma nem ismert, a szövegkörnyezetből feltételezhető, hogy már a grazi időszakból származik.

⁵⁷ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, Dn. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15346. A nyelvek oktatása közül a klasszikus latin és görög mellett elsősorban a németet lehet kiemelni. A 17. század folyamán még az olasz érdemel szót. Kevesebbet tudunk a franciáról. Magyar viszonylatban talán kuriózunak tekinthető ez utóbbi, gondoljunk csak a 16. században Batthyány Boldizsár (1538–1590) franciás műveltségére. Mindenesetre a 17. században már nem egyedülálló, hiszen a Zichyek mellett a Haller család köréből is ismerhetünk példát a francia nyelvtanulásra. Baranyai Zoltán: *A francia nyelv és műveltség Magyarországon*. Budapest, 1920. 35.

⁵⁸ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1684. december 21. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15322.

gyerekeket asszony neveli.⁵⁹ Ezt erősítette egy másik levél is, amelyben a gyermekek felé mutatott jóindulat hiányát hangsúlyozta annak írója.⁶⁰ A súrlódások ellenére az özvegy Károlyi Katának sikerült érvényesítenie akaratát, és gyermekei Grazba kerültek. Ugyanakkor annak is tudatában volt, hogy rászorul apósa és sógorai segítségére, aminek alkalmanként hangot is adott.⁶¹

Nem derült ki, hogy pontosan Zichy Pál mely gyermekei tanultak Grazban. Az egyetem kiadott matrikuláiban nem található meg a nevük. A gondos szervezés ellenére valószínűleg elég későn indulhattak útnak, így talán emiatt nem jegyezték be őket az egyetem matrikulájába, ami nem számított ritkaságnak a korszakban.⁶² A felhasznált források mégis arra utalnak, hogy a stájer fővárosban művelődtek Zichy Pál árvái. Hogy pontosan kik voltak, csak feltételezhetjük: valószínűleg a legidősebb testvér, Zichy Imre (1670–1746) – akinek vázsonyi kapitányságáért járó fizetését is felhasználták a tanulmányok kifizetésére –, valamint rajta kívül Zichy János (?–1724) jöhet még szóba.

Zichy Pál árvái közül nem mindegyik választotta a világi karriert. Második fia, az ifjabbik Pál az egyházi pálya mellett döntött. Talán ennek volt köszönhető, hogy az ifjú Zichy III. Pál (1671–1729) tanulmányai testvéreieéhez képest más irányt vettek. Győrben a gimnázium első két szakaszát végezte el, ezután intézményt váltva Pozsonyba távozott, aminek oka egyelőre nem ismert, hiszen Győrben is folytathatta volna. Az ottani jezsuitáknál a *poeta* osztály befejezése után papi fogadalmat tett. Grazi tanulmányainak feltételezett kezdete után két évvel, 1687-ben a bécsi Pázmáneum tanulója lett.⁶³ Az iskola befejeztével Rómába utazott, ahol a *Collegium Germanicum-Hungaricum* hallgatója lett. A század végén tért csak vissza Magyarországra, ahol ígéretes egyházi karrier várt rá. Ehhez képest inkább mérsékelt sikereket ért el, és „csak” esztergomi kanonok, valamint címzetes püspök lett.⁶⁴

Leginkább a Pázmáneumban eltöltött időszak utolsó előtti évéből rajzolódik ki kép az ott pallérozódó gyermek tanulmányairól. Kecskeméthy Jánosnak (1633–1713) Zichy István tárnokmesterhez írott leveleiből.⁶⁵ Az intézményt vezető Kecskeméthy János a Pázmáneum egyik legjelentősebb rektorának tekinthető, hiszen egyedülként háromszor is betöltötte ezt a tisztséget (1686–1693, 1696, 1707–1710).⁶⁶ A bécsi intézmény mellett több, jezsuiták által igazgatott tanintézményben töltött be vezetői posztot. Karrierje csúcsának a Nagyszombati Egyetem rektorsága tekinthető (1697–1702).⁶⁷ A Zichyekkel való kapcsolat szempontjából a bécsi Pázmáneum rektorságának első időszaka igényel nagyobb figyelmet. A rektor leveleiből egy igen szorgalmas s jól tanuló kispap képe rajzolódik ki. A rektor páter jól nyomon követte a gyermek fejlődését. Úgy tűnik, nagyon megbízott benne, és elégedett lehetett vele. Erre utal, hogy az ifjú 1690 júniusában nemcsak jelen lehetett, amikor az intézményt

⁵⁹ Ifjabb Zichy István Zichy Istvánhoz Coriczó, 1686. február 27. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84. NB. nr. 15475. Idézni a levélből.

⁶⁰ Ismeretlen személy Zichy Istvánhoz D. n. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB nr. 15493.

⁶¹ Károlyi Kata Zichy Istvánnak Győr, 1684. december 21. MNL OL P 707 Zichy család zsélyi levéltára fasc. 84 NB. nr. 15322.

⁶² Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz III. 1663–1710*. Graz, 1987. 86–107.

⁶³ Fazekas István: *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951): Matricula Collegii Pazmaniani Viennensis 1623–1918 (1951)*. Budapest, 2003. 338.

⁶⁴ Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok*. Budapest, 1900. 331.

⁶⁵ Kecskeméthy János levelei Zichy Istvánhoz MNL OL P 707 fasc. 84 NB. nr. 15348–15358.

⁶⁶ Fazekas István: *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784)*. In: A bécsi Pázmáneum. Szerk. Zombori István. Budapest, 2002. 55–56.

⁶⁷ Fazekas: *Kecskeméthy János*, 107.

meglátogatta a kardinális, de személyesen ő fogadta a bíborost. Kecskeméthy levele szerint a vendég nagyon szimpatikusnak találta az ifjú Zichy Pált. Ennek hangot is adott, és a jövőben figyelméről és támogatásáról biztosította a kispapot.⁶⁸

Az 1690. esztendő nem csupán ezt a különleges látogatást tartogatta Zichy Pál számára. Nagy lépést jelentett, hogy talán a családjának közbenjárására elnyerte a budai prépostságot. Június végén Kecskeméthy úgy vélte, könnyen meg tudja szerezni az ifjú számára a tisztséget és annak javait. Az érsek, Széchényi György (1610?–1695) nem gördítene elé akadályt, ugyanakkor késlekedtek a hivatal „*taxájanak*” megfizetésével. Ezért a beiktatás, amelyre Pozsonyban került sor, egészen október végéig elhúzódott. A vakációt nagyapjánál töltő kispapot maga Zichy István kísérte el a ceremóniára.⁶⁹

A Pázmáneumban tanuló kispapok élete igen költségesnek bizonyult, amely állítás Zichy Pál esetében fokozottan igaz lehetett. Az év végének közeledtével Kecskeméthy János összeállított egy a kispap költségeit részletező listát, mely szerint az 1689–1690-es tanévben majd kétszázötven forintra rúgtak. A költségeket táblázatban, részletekbe menően tüntették fel. 1689 novemberében a legjelentősebb összeget, 75 forintot bizonyos előleg kifizetése tette ki. 1690-ben sem maradtak el a komolyabb költségek. Januárban egy *baccalareus* vizsga 50 forintot vitt el, a hozzá tartozó korrepetálások pedig újabb 20 forinttal terhelték a családi költségvetést. Ezek mellett a *palliumokra* és tunikákra kiadott 12 forint vagy a szabónak adandó 15 forint 19 krajcár igazán eltörpült. Az utolsó nagyobb összeget 1690 júniusában költötte az ifjú: 56 forintot, ugyancsak vizsgái költségének fedezésére.⁷⁰ A Pázmáneumban eltöltött idő Kecskeméthy János kimutatásából is láthatóan jelentős anyagi ráfordítást igényelt. Zichy Pál özvegy édesanyja – aki feltehetőleg komoly anyagi gondokkal küzdött – nem tudta egyedül finanszírozni gyermeke tanulmányait, ezért ahogy a Grazban tanuló gyermekek esetében, úgy a Pázmáneumban pallérozódó kispapnak is jelentős anyagi támogatást nyújtott a nagyapja. A nyár folyamán száz forintot küldött a gyerekek tanulmányai finanszírozása céljából. Kecskeméthy János ugyanakkor azt is megírta Zichy Istvánnak, hogy a küldött összeg nem feltétlenül lesz elegendő a gyermek további költségeire. Felvetette, hogy igen tehetős párfogóra lenne szüksége az ifjúnak. A páter magát az uralkodót javasolta, példának pedig Zichy Pál egyik tanuló társát, Csáky Imrét (1672–1732) állította, aki sikeresen pályázott egy ösztöndíjra.⁷¹ Az uralkodóhoz történő folyamodás sikeresnek bizonyult, ugyanis Csáky mellett Zichyt is pártfogásába vette I. Lipót.⁷² A nyár végére a buzgó rektor érdeklődött az illetékes professzornál, aki megerősítette, hogy a tárnokmester által küldött száz forint kevés lesz a teljes ceremóniára, csak a *defensiót* lehet belőle fedezni.⁷³

Nincs ugyan tudomásunk arról, hogy több pénzt küldött volna a gondoskodó nagyszülő vagy az özvegy édesanya, de azt biztosan állíthatjuk, hogy a *sub auspiciis defensionis* sikeresen teljesítette Zichy Pál, aminek eredményeként az uralkodó különleges jutalomban (egy ékkövekkel díszített aranykereszt) részesítette a tehetséges kispapot, a másik patronáltjával egyetemben.⁷⁴

⁶⁸ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. június 29. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15348.

⁶⁹ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. október 23. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15352.

⁷⁰ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. június 29. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15348.

⁷¹ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. július 30. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15350.

⁷² Fazekas: *A Pázmáneum története*, 89.

⁷³ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. augusztus 28. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15358.

⁷⁴ Fazekas: *A Pázmáneum története*, 99. A sikeres védésről és a gyermek haza küldéséről Kecskeméthy János örömmel tájékoztatta Zichy Istvánt. Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. szeptember 4. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15349.

Egy fontos részletre azonban nem derült fény, tudniillik arra, hogy volt-e valamilyen segítője a Pázmáneumban nevelkedő kispapnak. Egy Gullik Mátyás (?) nevű familiáris leveléből tudjuk, hogy egy *praeceptor* biztosan tartózkodott mellette. Bár a nevét ezúttal – ahogy a Grazban okosodó testvérek esetében – sem írták meg, Zichy István, valamint a „*Pater rector*” is elégedett volt vele. Gullik szerint nézetkülönbséget csupán az ifjú fizetése okozhatott. Zichy István ugyanis 45 forintot szeretett volna adni neki fizetésként, míg a rektor 50 forintban vagy egy pár csizmában vélte meghatározni a *conventiot*.⁷⁵

A tanév végéhez közeledve Zichy István kérvényezte, hogy unokájának ne kelljen a Pázmánum falai között töltenie vakációját. Ezt a kérést a rektor teljesítette, és Zichy Pált egy rendtársa, bizonyos „*Pater Lucas Vidkis*” nevű szerzetes kíséretében hazaküldte nagyapjához. Ebben az időszakban egyébként már szokássá vált, hogy a vakáció ideje alatt a kispapokat hazaengedték, hogy az ottani plébániákon prédikálhassanak gyakorlat gyanánt, amiről a kiküldött kispapoknak hitelt érdemlő igazolást kellett felmutatniuk.⁷⁶ Kecskeméthy János levelében megjegyezte, hogy ha a Zichy Pállal küldött páter nem felelne meg az igényeknek, Zichy István küldje vissza őt. Azonban megjegyezte, hogy az ifjú tehetségesebb – még tótul is tud prédikálni –, mint a legutóbb küldött növendék.⁷⁷ Eszerint a Zichy család birtokaira, illetve Zichy István udvarához való kispapküldés már régebbi gyakorlatnak volt tekinthető. A szüenidő végéhez közeledve Kecskeméthy örömmel értesítette Zichy Istvánt arról, hogy Zichy Ádám, Moson vármegye főispánja arról tájékoztatta, hogy Zichy Pált háromszor is hallotta prédikálni. Ugyanakkor figyelmeztette a tárnokmestert, hogy unokájának hamarosan vissza kell térnie Bécsbe,⁷⁸ a Pázmáneumba való visszaérkezésének legkésőbbi időpontját november 5-ében határozta meg. Egész pontosan a vacsora idejét adta meg, amikor már tanuló társa, Csáky Imre is várni fogja.⁷⁹

Zichy Pál – Csáky Imrével együtt – a bécsi Pázmánum kiválóságai közé tartozhatott. Ennek legkiválóbb bizonyítéka az, hogy 1690 novemberében a rektor páter Zichy István tárnokmesterhez írott levelében alkalmasnak találta, hogy Rómába, a *Collegium Germanicum-Hungaricum*ba küldje tanulni. Ott a teológiai fakultást kellene elvégeznie, s azt követően haza jönnie.⁸⁰ Kecskeméthynek ezek után igen komoly munkába kellett kezdenie. Az intézmény vezetőjeként ugyanis nemcsak az alkalmasnak talált kispapokat kellett felterjesztenie, hanem meg kellett szerveznie az utazásukat is Rómába.

Zichy Pál mellett társai közül csak Györffy Istvánt választották ki 1691-ben az Örök Városban való tanulásra. A Rómába induló kispapokhoz még négyen csatlakoztak: Spoliarich Petrus (1670–) és Novachich Franciscus (1669–1729) a zágrábi egyházmegyéből, Ordódy Fábián (1668–1713) a nyitrai egyházmegyéből, illetve egy pálos barát, bizonyos Radován Őzséb (1666–1740).⁸¹

⁷⁵ Gullik Mátyás Zichy Istvánnak Pozsony, 1689. február 18. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15306.

⁷⁶ Fazekas: *A Pázmánum története*, 124.

⁷⁷ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. szeptember 4. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15349.

⁷⁸ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. október 23. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15352.

⁷⁹ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. október 26. MNL OL P 707 fasc 84 NB. nr. 15354.

⁸⁰ Kecskeméthy János Zichy Istvánnak Bécs, 1690. november 2. MNL OL P 707 fasc 195 et A Nr. 2. fol 133.

⁸¹ Bitskey István: *Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*. Budapest, 1996. 230–264.

Zichy Pál négy évig tartózkodott Rómában. Ez alatt a *Collegium Germanicum-Hungaricum* hallgatója volt. Tanulmányai végkifejleteként teológiai doktori címet szerzett, amelyet 1695-ben, távozása előtt kapott meg.⁸²

A várost 1695-ben hagyta el, minden bizonnyal korábbi pazmanista társával, Csáky Imrével együtt, aki csak 1693-ban érkezett oda. A feltárt források csupán egy alkalommal említették, hogy az ifjú Pál Rómában tartózkodik. Az öreg Zichy István egy Ádám fiának írott levelében 1692-ben emlékezett meg arról, hogy az ifjú jó egészségben van az Örök Városban. Az öreg gróf levelében amolyan elszólásként írta fiának, hogy szeretné megérni unokája hazatértét.⁸³ Sajnos ez nem adatott meg neki, a következő év tavaszán Zichy István elhunyt, unokája viszont csupán két évvel később tért haza.

A Zichy család, mint a 17. században felemelkedett családok többsége, az utódok megfelelő iskoláztatását igyekezett szem előtt tartani. Zichy István saját példájából kiindulva gyermekeit a lehető legjobb oktatásban igyekezett részesíteni. Új kihívás volt számára, hogy legidősebb fia halála után unokáival is ezt tegye mint gyám. Szokatlan módon a gyermekek édesanyja, Károlyi Kata is rendkívül jelentős mértékben beleavatkozott a nevelésükbe. Ezt a család nem minden tagja nézte jó szemmel, ami alkalmanként konfliktusokat eredményezett. Az oktatási stratégia, amit röviden fel lehet vázolni, a következőképpen alakult: a gyermekek mindenképpen végezzék el a középszintű iskolákat, amit a győri, illetve pozsonyi jezsuitáknál meg is tettek. Ezt követően egyetemi tanulmányokat is legalább részben elvégzendőnek ítélték. Az egyetem kiválasztását illetően nem állapítható meg, hogy a 17. század folyamán kialakult volna valamilyen preferencia, hiszen a család tagjai a nyugat-magyarországi nemesség körében népszerű egyetemek szinte mindegyikén (Bécs, Graz, Nagyszombat) megfordultak. Az ifjaktól – s ez igazán különlegességgnek tekinthető – a klasszikus nyelvek (latin, ógörög) mellett a német, olasz és igazi kuriózumként a francia nyelv elsajátítását is elvárták. Nem tudjuk, mi befolyásolta döntésében az ifjabb Zichy Pált, amikor az egyházi pályát választotta, és testvéreivel ellentétben a bécsi Pázmáneum hallgatója lett. Sajnos a források hiányában nem tudjuk eldönteni, hogy saját döntése vagy esetleg a családi elképzelések nyomán került-e az egyházi pályára. Bármi is történt, ezzel a döntéssel igazodott a kor-szellemhez, amelynek jegyében az arisztokrata családok gyermekei közül néhányat egyházi pályára adtak. Ezzel a Zichy család is precedenst teremtett, éspedig nemcsak a papi hivatásra, hanem az olyan intézményekben való tanulásra nézve is, mint a Pázmáneum vagy a *Collegium Germanicum-Hungaricum*.

BÁLINT KÁROLYI

The education of the orphans of Pál Zichy II. The education strategy of the Zichy family during the second half of the 17th century

The study of the 16th–17th century school as an educational institution, and the education habits of aristocrats and other social groups of the time has gained traction in the recent years. This study aims to join this trend by examining the education of the children of the Zichy family in the 17th century. The first section of the study presents a more general image

⁸² Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, 1221–1864*. Budapest, 1941. 291.

⁸³ Zichy István Zichy Ádámnak Szentmiklós, 1692. augusztus 10. MNL OL Zichy család levéltára P 707 fasc 84 NB Nr. 14236.

of the family's education strategy during this century. It is followed by a more detailed examination of the university studies of the orphaned children of Pál Zichy II (1640-1684). Useful information can be found in this section regarding the children's studies, accommodation and retinue first in Vienna, then presumably in Graz. The most important sources used were the letters of Kata Károlyi (-1694), the mother of the children, written to her father-in-law, István Zichy I regarding the studies of her sons. We learn about Pál Zichy Jr.'s studies in the Pázmáneum from the letters of János Kecskeméthy, the director of the institution at the time. These letters contain information about the difficulties parents and guardians had to endure if they sent their children to study in foreign schools. The literature of the field and newer sources also confirm that the Zichy family managed to integrate fully into the Hungarian aristocracy by the end of the 17th century, and adopted their education habits as well, while also trying to overcome the challenges of the era to ensure a prosperous future for their children.